

tremties s mon s išbl simas nežada nieko gero k rybiškai. Kol tremties s mon buvo gyvai jau iama, ji savai me patenkindavo beveik kiekvieno k r jo nat ral polink opozicij susenusiai aplinkai. (Tai iš dalies paaiškina, kod l tarp tremtini atsirado toks didelis skai ius rašytoj bei poet , kad juos net sunku apžvelgti). Bet, tremties s monei bl stant, o svetimai (dažniausiai amerikietiško, anarchistinio liberalizmo) aplinkai stipriai veikiant, m s rašytojams ir poetams vis labiau graso konformizmas (kuris gamina epigonus), arba užsidarymas smulkiame estetizme.

Šie pavojai juo labiau tyko m s poetus, kad Vakar anarchistinis liberalizmas nepripaž sta joki objektyvi vertybi , išskyrus individo neribot laisv , kuri atrodo tokia patraukli, nors drauge sklindanti su š kiu : kalb kime laiko balsu! Tik kritiškiau paži r - jus, matyti, kad šis š kis ('kalb kim laiko balsu') slepia klast , nes dažniausiai perša konformizm , kuris veda dvasinius kapus. Tuo tarpu kalb jimas savo laiko balsu toli gražu nereiškia tik pritarimo « avi bandos bliovimui», nes su laiko dvasia taip pat eina tas k r - jas, kuris oponuoja bendram «bliovimui», prabildamas savo originaliu balsu, arba stengdamasis «band » palenkti savo skoni bei sitikinim kryptimi, arba tiesiog ryždamas vadovauti konformizmo pasiilgusioms « avel ms » ir snobams. D kui Dievui, kad tarp lietuvi Vakaruose šioki toki opozicij prieš kolektyvin konformizm palaiko m s humoristai.

Poet ai humor ist ai

Poet humorist vaidmuo yra sunkus ir ned kingas, nors plausios visuomen s m gstamas. J menas — gal b t žmogiškiausias menas, nes jis, susietas su juoku ir laiku, nepripaž sta netikr vertybi , kuri blizges jis stengiasi demaskuoti.

Kad poetas humoristas gerai atlikt savo uždavin , jis turi b ti aštraus žvilgsnio ir miklaus liežuvio asmuo. Aštrus žvilgsnis jam b tinas, kad jis paj gt pasteb ti, kas žmoni gyvenime yra susting , sumechan j , melaginga, išp sta, bet pasl pta po rimto veido kauke ir skais i dorybi skraiste. O miklus liežuvius humoristui nemažiau reikalingas, kad staigiai, poros-trejeta žodži pagalba nupl št t kauk su skraiste, atskleisdamas nuog mel , arba kitoki menkyst , priešing tai vertybei, kokia asmuo, luomas ar visuomenin grup buvo prisidengusi. Šis staigus tariamos vertyb s nuvainikavimas bei jos parodymas menkyste sukelia juok . Tod l humorist užmojus žmon s m gsta, nes juokas, per kur kažin kas šiek tiek pažeminamas, yra tikrai žmogiška savyb . *Le rire c'est le propre de l'homme*, sako pranc zai.

Žadindami juok , staigiai demaskuojamomis pseudovertyb mis — tariamus deimantus parodydami kaip bever ius akmen lius — humoristai atlieka didel visuomenin uždavin . Ta iau j menui šis uždavinys n ra d kingas. B damas susietas su greitai b gan iu laiku, humoristo k riny s taip greitai pasensta, kad jis pasirodo beveik nebepakartoj amas. Iš ko buvo kvatotasi prieš 25 metus, tai šiandien gali nebežadinti n šypsni o, jei pajuokiamoji yda arba aplinkyb s, kuriose ji reišk si, jau bus pasenusios, arba jei po pseudovertyb mis autorius nebuvo pasteb j s amžin žmogišk silpnybi . Trumpai kalbant, netikros vertyb s dažniausiai yra susietos su tam tikru laiku.

Tod l ir lietuvi tremties poet humoristiniai k riniai daug pareina nuo kintan io gyvenimo t km s ir labiausiai suprantami tiems, kurie toje t km je gyveno. Antai, pats b gimas iš t vyn s naci valdom Vokietij , krintant bomboms iš padangi , ne vienam lietuviui buvo toks siaubingas, kad jis už iaup burn bet kokiam protestui. Bet tuojau po karo UNRR Ai prad jus šelpti pab g lius, šie prabilo viešai tiek d l savo nedalios, tiek d l soviet okupuotos Lietuvos. Po keleri met tie pab g liai-tremtiniai, atsid r Jungtin se Amerikos Valstyb se, Kanadoje, Australijoje ir kitur, v l pakeit savo nuotaikas. Sunkiai kurdamiesi svetimuose kult riškai kraštuose, jie nenustoj o protestuoti d l pavergtos t vyn s, laikraš iuose raš apie kov d l jos laisv s, žad dami patys sugr žti išlaisvint Lietuv , nors kai kurie j nebemat nieko kito, kaip naujojo krašto materialines g rybes. Šitoks tremties stovi ir nuotaik nepastovumas poetams humoristams dav tem pašaiapiems eil raš iams. Ta iau gal geriausiai iš lietuvi tremtini nuotaik kitimo pasijuok Antanas Gustaitis (gim s 1907 m.). Jis yra paskelb s du humoristin s poezijos rinkinius : *Anapus teisyb s* (1956), *Ir atskrido juodas varnas* (1966). Už š pastar j rinkin poetui buvo suteikta Lietuvi rašytoj draugijos premija. Šitame rinkinyje yra, galima sakyti, garsus eil raštis arba *Užrašas ant žinomojo lietuvio kapo* :

Užgim s užaugo, užaug s paseno,
Tarp lopšio ir karsto taurel m stukseno,
Daug mat , gird jo, kalb jo, galvojo,
Daugiausia gi plojo, kai kitas kovojo.

O prieš t vyn s taip baisiai nem go,
Kad b go, ir b go, ir b go, ir b go.
Pab g s kent jo, kent jo, kent jo,
Kol nebeiškent s per j ras at jo.

At j s ia narsiai ant kranto sustojo,
 K buvo pasak s, kartojo, kartojo,
 Vis verž s Vilni , prot vi pil ,
 Ir galv paguld už automobili ¹⁷³.

Šia satyra apie garsiai šnekant ir protestuojant lietuvi autorius, atrodo, ne tik nor jo pasijuokti iš daugelio tremtinių, bet ir apskritai apie savo reikšm pabr žian ius lietuvius. Šitai nurodo pirmosios strofos banalyb s, tarp kuri nieko nekalbama apie pab g lio « kar- žygiškas dorybes». Ši ia pasirodo geras A. Gustai io polinkis «papraus- ti» apskritai žmogiškas silpnybes. Šit polink paliudija taip pat kiti eil raš iai. Sakysime, žmoni polink girtis kult ra, j piktnau- džiojant, A. Gustaitis demaskuoja *Mandagi pon* eil raštyje, kuris prasideda :

Mes ponai mandag s : plaukai sulaižyti,
 Suglostytos keln s kant ,
 Ir, m viens kit žandus daužyti,
 Cituojam Šekspyr ir Kant ¹⁷⁴.

Šitoki apibendrinan io pob džio pašaip , tinkan i bet ko- kiam žmogui, yra *Juodo varno* rinkinyje. Iš ger j pamin tini: *Žinau, juokies Tu, Viešpatie, Senel Mary, Laiškas, Karali ir švent j autorei, Žmogiškoji tragedija*. Kas nor t satyros apie poetus komu- nistiniame režime, nerast nieko geresnio kaip *Išpuolė*. Nors ia sumin ti eil raš iai — gal ne patys juokingiausi, ta iau d l visažmo- giško apibendrinimo jie turi šans ilgiau išlikti atei iai, kaip, saky- sime, išliko n kiek nepasens Adomo Jakšto *Diplomatas*.

Juokingesni, šiuo tarpu aktualesni, nes labiau su lietuvi tremtinių gyvenimo silpnyb mis yra susij , Aloyzo Barono eil raš iai. Dr. S. Ali no slapyvardžiu prisideng s, A. Baronas (gim s 1917) yra pa- skelb s tris rinkinius : *Valerijono lašai* (1954), *Trejos devynerios* (1961) ir *Alijošiaus lapai* (1975). Ten išjuokta tiek daug vairi silpnybi bei yd , susiet su Amerikos lietuvi gyvenimu, kad ia neb t manoma j vis pailiustruoti: vien iš tem sumin jimo susidaryt m s tautie i Amerikoje savotiška gyvenimo kronika, atsispind jusi kreivame veidrodyje. Tod l ia te manoma šiek tiek stabtel ti ties visažmogiškiausiomis temomis.

¹⁷³ Antanas Gustaitis, *Ir atskrido juodas varnas*, Chicago 1966, 18 psl.

¹⁷⁴ Ten pat, 30 psl.

Tarp j pirma vieta skirtina girtuoklystei arba polinkiui svaigin-tis, nes ši silpnyb , dažnai pati nnsimesdama kilnyb s drabuž , pasi-
rodo juokinga. J yra mat s A. Gustaitis, bet jai daug d mesio
yra skyr s A. Baronas, alias Dr. S. Ali nas, visuose trijuose savo
rinkiniuose. Antai, pirmame *Valerijono laš* rinkinyje jo herojus,
nešdamas merginai meil s «t kstant ton », žad jo su draugais
išgerti vyno ir viskio «milijon galion ». Suprantama, kad po
šitoki operacij , einant namus, viskas tapdavo apvalu :

Sukas nuo alaus makaul s,
Nuo makaul s ir alus.
Jau neb r tokio pasauly,
Kurs neb t apvalus ¹⁷⁵.

Pasteb damas išeivi ir pab g li vieš kult rini apraišk
(koncert , vaidinim , savišalpos vakar) susiejim su alkoholiu bei
barais, A. Baronas apie tai kartais nebemok davo pakilti n juok ,
kaip liudija jo *Barai ir vakarai*. Ta iau vis g r j entuziazm jis
sugeb jo išreikšti eil raštyje *Tris dienas, tris naktis* :

Narsiai kariauk
Ir bonkas, kaip fortus sugriauk,
Pakelk ir pilk,
Aukštyn kaip su džetu pakilk,
Kaip tanku jok,
Ir šimto stikl nebijok,
Narsus vis b k,
Ir Sunny Brook,
Ir Seagream stiklus nugal k,
Ir prie alaus baltos putos
Garbingoj sargyboj stov k ¹⁷⁶.

Antra juok žadinanti tema yra vyriškio ir moterišk s vair s
meiliški santykiai. Dr. S. Ali no poezijoje jie visada apsinkinti
vairiais naudos apskai iavimais. Antai, *Burt* eil raštyje mergina
yra nusizi r jusi kelis kandidatus eventualius vyrus. Vienas j
pirko automobil , antras jau banke pad j s penket t kstan i ,
o kiti žydi kitomis « doryb mis ». Už kur apsispr sti, ji buria prieš ¹⁷

¹⁷⁵ Dr . S. Ali nas, *Valerijono lašai*, Chicaga 1954, 55 psl.

¹⁷⁶ Dr . S. Ali nas, *Trejos devynerios*, Chicaga 1961, 33 psl.

veidrod , pešiodama savo antakius ir tardama «myli-nemyli». Ir staiga :

Pešant pritr ko vieno plaukelio,
Iš jo aiškiai, kad nebemyli.
Antakius tepsiu juodais paišeliais
Ir lauksim naujo automobilio ¹⁷⁷.

Seniau Lietuvoje mergin ir vaikin santykiuose buvo daugiau paisyta etikos ir padorumo :

Šiandien sesel s vandraunink l s
Neina mišk rinkti uogeli ,
Nei anksti gul , nei anksti k l ,
Taikstosi s sti kam nors ant keli ¹⁷⁸.

Gana dažnas yra puikyb s ir didyb s polinkis žmon se. J mato A. Baronas ir Amerikos lietuviuose. J ne vienas, gerai g r s, vaizduojasi es s « fabrikantas ir lordas », antras neg r s tiki, kad žem je «neklaidingas tik Romoj popiežius ir aš» (*Išsamus kritikas*), o tre ias beveik prilygt Vytautui Didžiajam tik ne karais, bet prakalbomis, nes :

Aš prisipild s pilnas didyb s
Scenon išei iau ir atsisto iau ¹⁷⁹.

Ta iau puikyb s savo eil raš iuose A. Baronas nepabr žia. Jam domiau plakti taupum , išvirstant gobšum bei šykštum . Jo taupusis senbernis, besipiršdamas mielajai sesei, giriiasi susikrov s daug doleriuk , neaukodamas jokiems labdaringiems tikslams. Jis dar tikisi drauge su sese susikrauti daugiau, vis krut damas darbe, nes atsils si «tiktai graboriaus šauniam grabe ». Dar labiau šykštum palinkusiam lietuviui ir to permažai: reikia protestuoti prieš tok biau r statym , pagal kur « doleri ir šer tau valdžia neduoda pasiimt graban»¹⁸⁰. Daugeliui tautie i knygas ir kitoki išmint atstoja banko knygel . Ji — lyriškiausia, žodingiausia, gražiausia, išmintingiausia, nes : «visi atomai ir visi tomiai — nulis prieš mano banko knygel »¹⁸¹.

¹⁷⁷ Dr. S. Al i nas, *Valerijono lašai*, 31 psl.

¹⁷⁸ Dr. S. Al i nas, *Alijošiaus lapai*, Chicaga 1975, 43 psl.

¹⁷⁹ Dr. S. Al i nas, *Trejos devynerios*, 53 psl.

¹⁸⁰ *Alijošiaus lapai*, 51 psl.

¹⁸¹ *Trejos devynerios*, 6 psl.

Šitokio galingo ginklo — banko knygel s — savininkams pavyd kelia tik dvių profesij atstovai — smuklininkai ir graboriai. Tod l vienas Dr. S. Ali no herojus, kuriam graborius atrodo kaip angl lordas, tiesiog serga šio idealo aps stas :

Tik einu, s džiu ar chorui ploju,
 Vis kankinuosi, visad galvoju —
 Užmirš s valgyti, gert ir r kyti —
 Kaip reik graborium pasidaryti¹⁸².

Dr. S. Ali no plakamas ir prieš plauk glostomas lietuvis tremtinys atrodyt sužalotas, jeigu neb t jis patriotas. Prieš jam išplaukiant Amerik ir Australij , tremtini bendruomen s vadovai taigojo, kad užj riuose reikia tapti ne galiotais pavergtos Lietuvos ambasadoriais. Deja, svetur atsid r lietuviai to atstovavimo pareig nevisi gerai atlieka : vieni pasitenkina malti liežuvium, antri patys nutausta ir nebemoko savo vaik lietuviškai, tretie d l šykštumo gailis auk lietuviškoms staigoms. Pasitaiko ir toki «ambasadori », kurie nutraukia ryšius su tautie i kult riniais b reliais, nes, ved s svetimtaut žmon , tapo jos vergu :

Plauna vystyklus Matjošius, ir ži r t net gera,
 Švei ia puodus, koš verda, ved s Miss O'Har ¹⁸³.

Skaudžiau negu A. Gustaitis Dr. S. Ali nas palie ia Lietuvos okupantus ir j talkininkus. Drauge su velniais jis susir pin s, kad mir Višinskis, Stalinas, Berija ir kiti komunist vadai pragare gali sukelti revoliucij , nes, vos jiems ten pasirodžius, « kur buvo grindys, liko lubos »¹⁸⁴. Neužmiršta A. Baronas pagarbinti n vairi mad , kurios nuo automobili garsi marki , per trumpus sijon lius, kambarini šuniuk meil s idilijas siekia net tariamai moderni poet pamaivišk k ryb , kur :

Karv baubia lankoj miniuetus
 Ir plasnoja arklys drugeliu [...]
 Aš balu, kaip genys su snapu,
 Ir iš žodži gilaus vinigreto
 Aš eiles j s džiaugsmui kepu ¹⁸⁵.

¹⁸² *Valerijono lašai*, 48 psl.

¹⁸³ *Aljošiaus lapai*, 12 psl.

¹⁸⁴ *Trejas devynerios*, 42 psl.

¹⁸⁵ *Valerijono lašai*, 37-38 psl

Iš ia pacituot vairi ištrauk matyti, kad Aloyzas Baronas, *alias* Dr. S. Ali nas, rašo vaizdžiai, konkre iai, dr siai, prieštar ringai. Tai lengvai sužadina juok . Tik jo humoro sp d susilpnina dažnas eil raš i ilgis, bet t humor sustiprina k rin li neretas dainingumas, nes j ritmai ir kai kurie žodžiai bei išsireiškimai dažnai primena populiarias dainas. Šitaip naujos prasm s žodžiai ir vaizdžiai ne kart yra tap pla iai žinom dain parodijomis, kurios, kartais skaudžiai plakdamos dabartinius žmones, vis d lto n ra labai užgaulios : j sm gius galima suprasti taip pat kaip pasity iojim iš sen dain min i . Šitaip A. Barono ne vienas humoristinis eil raštis, tapdamas dvilypia satyra-parodija, turi šans ilgiau išlikti, nors tam prieštaraut konkret s vaizdžiai, susieti su greit prab gan iu tremtini stoviu. Šitoks eil raštis dar tur s atram , taigi gal s b ti m giamas net tada, kai vakarietiškos tremties dien reminiscencijos bus išbl susios.

A. Barono satyriniams eil raš iams bei j ilgesniam išlikimui pasitarnauja tai, kad j eil darin forma bei iš dalies j turinys sudaro parodijas labai žinom eil raš i , priklausan i garsiems poetams : J. Sauerveinui, V. Kudirkai, Pr. Vai ai iui, Maironiui, B. Brazdžioniui, K. Brad nui. Sakysim, kol bus prisimenamas J. Sauerveino *Lietuviais esame mes gim* , tol gal s b ti gyvi A. Barono žodžiai : *Lietuviais esame mes gim , amerikie iais norim b ti* » ; arba, kol lietuviai prisimins garsius Maironio eil raš ius : *Lietuva brangi, Kur b ga Šešup* , bus šiek tiek aktual s ir panaši vard Dr. S. Ali no eil raš iai. Ir tada iš *Kur b ga Šešup* dar bus suprantama šitokia strofa :

Ten Vytatutas didis garsiai viešpatavo,
Ties Žalgiriu muš kryževius piktus,
ia broliai prieš brol ne kart kariavo
Ir paiš ir maiš jie vieni kitus ¹⁸⁶.

Taigi, kiek per savo satyras, susiedamas jas glaudžiai su vakarietiškos tremties aktualijomis, A. Baronas aptemd savo poezijos išlikimo šansus, tiek, parodijuodamas populiarias dainas ir garsi poet eil raš ius, jis sustiprino savo humorui « amžinyb s » perspektyvas.

Du humoristai, kurie labiau už A. Gustait ir A. Baron yra nutol nuo lietuviškos tremties tikrov s, yra Leonardas Žitkevi ius (gim s

¹⁸⁶ *Trejos devynerios*, 44 psl.

1914) ir Romas V žys-(gim s 1933). Labiausiai nutol s šis pastarasis; jis turi paskelb s savo eil raš i rinkin vardu *Raid s laiko griau iuose* (1969). Tik suabejioji, ar jo autorius — tikrai humoristas, nes ten poetas rašo taip mantriai žaisdamas ir maivydamasis, kartais be joki skiriam j ženkl , kad slietu ištysus eil raštuk sunku besu-prasti. Kur skiriamieji ženklai R. V žio k rin l padeda suvokti normaliai, kaip, pavyzdžiui, *Kartais vakarais, Mitas, eil raštis ar pasak ia ?*, baigiamoji išvada, kuri tur t pažadinti juok , atrodo tokio nereikšmingo kontrasto, kad n ra ko šypsotis. Štai *Kraujo broli* pabaiga :

Naktis ir aš —
mes kraujo broliai ;
tiktai kas bus,
jeigu diena
m gins s nyti
mane ? ¹⁸⁷.

Atrodo, kad šitoki « modernišk » m sl sp ti n ra nei prasminga, nei juokinga. Kitaip su skaitytoju elgiasi L. Žitkevi ius. Savo *Daikt ir nuor k* (1954) ir *Vizij prie televizijos* (1957) rinkiniuose jis panašiai kaip R. V žys taip pat m gsta žaisti ne tik vaizdžiais bei min-timis, bet ir muzikaliniais humoristini eil raš i elementais — rit-mais, rimais. Gal tod l L. Žitkevi iui puikiai sekasi epigramos : vieno-dviej -trij posm s mojingi, grakšt s eil raštukai. Atrodo, kad *Tremtinio daina, Dainuoja velnias, Pilietis, Jis turi pa i vis t pa i* yra tokie intelektualiosios, s mojingosios poezijos šedevriukai, koki šiais laikais lietuvi literat roje retai tepasitaiko. Štai, vienas j trumpiausias *Laikas-pinigai* :

Kelios, kaip s žin , tiesiuos
Dvasia nerimsta, kai ilsiuos.
Nes lekia laikas toks brangus,
O aš pigus. Aš tik žmogus ¹⁸⁸.

Šios epigramos li dnoka išvada reikia baigti lietuvi tremties humoristini poet trump apžvalg .

Seniau lietuvi literat ros kritikai kažin kod l satyriniais eil -raš iais mažai dom davosi. Gal tod l, kad jiems skiriamas neilgas

¹⁸⁷ R. V žys, *Raid s laiko griau iuose*, Chicaga 1969, 58 psl.

¹⁸⁸ K. Brad nas red., *Lietuvi poezija iševijoje 1945-1971*, III t., Chicaga 1971, 327 psl.

amžius. Tačiau tai nėra pakankamas pagrindas juos pamiršti, ypač šiais laikais, kai žymi dalis poetų tyiom užsidaro nuo visuomenės hermetizm arba abstraktin formalizm. Šitokiomis aplinkybomis tremties humoristiniai poetai buvo ir yra tie poezijos atstovai, kurie palaiko gyvą ryšį su visuomene. Jos nepaisant arba nutraukus kontaktus su ja, dailiosios literatūros kūrėjų pradeda netekti prasmę.

Su humoristiniais poetais baigiama keli lietuvių poetų tremtinių arba bežemių apžvalga, kuriai nėra visai patenkintas jos autorius todėl, kad ji nėra traukta daugiau asmeniško iš to didelio skaičiaus lyrikų, kurių kūrybos pluoštai paskelbti *Trejų vainik* ir *Lietuvių poezijos išėvijoje*, III t. antologijose. Apžvelgti ir šiek tiek vertinti toki gausybę asmenų, kiek ji paskelbta abiejose antologijose, vienam asmeniui nėra manoma.

Antra, šios kelių poetų apžvalgos autorius yra sitikinis, kad kritikas turi susilaikyti nuo viešo žodžio, kai jam kokio nors gyvo rašytojo kūrinys atrodo visai svetimas, sunkiai suprantamas, arba vertintinas tik neigiamai, nes joks kritikas, kad ir koks žvalgas bei geravalis jis būtų, niekada nėra neklystantis. Ypač jam santarpiškas tada, kai, kito gyvo asmens kūryboje nepastebėdamas nieko vertingo, jis nori jį kūrėjų paneigti. Tada reikia atsiminti, kad yra mokslas St. Šalkauskis: žmogus dažniausiai klysta neigdamas, neįtikėdamas.

Kritikas gali jaustis žymiai laisviau, rašydamas apie mirusių rašytojų ir vertindamas jų darbus, nes tada atkrenta pavojus juos užgauti ir šitaip nuskriausti, jeigu kritikas jų kūryboje būtų koks nors nepilnai, arba neteisingai supratęs. Tuo tarpu daugumas lietuvių poetų tremtinių Vakaruose arba bežemių (nepaskelbusi savo poezijos rinkinį tik vieną), apie kuriuos čia rašoma, dar tebėra gyvi ir kūrybingi. Todėl prideriojame šiame straipsnyje daryti jų atranką. Ji nesiekia paneigti nė vieno talento, kuris čia nėra pamintas. Priešingai: visi lietuviškai rašantieji sveikose šalyse yra sveikintini, nes tai liudija jų veiklą dvasiškai.

Münchenas, 1976. V. 26 d.